

موسیقی در قشم

محمد شریفی*

چکیده

هنر به عنوان یکی از مولفه های بارز هر فرهنگ و جامعه می باشد. در طی طول قرون گذشته ، موسیقی به عنوان یک از بارزترین عناصر هنر و فرهنگ یک جامعه است. قشم جزیره ای آرام و زیبا که علاوه بر داشتن طبیعتی بکر و زیبا ، دارای فرهنگی سنتی و ماندگار است. موسیقی قشم به عنوان یکی از ماندگارترین موسیقی استان بوده که تا به اکنون شکل سنتی خود را حفظ نموده است. دنیای مدرنیته امروز که در تمام جنبه های زندگی افراد جوامع وارد شده و فرهنگ سنتی آنها را کمرنگ می کند ، در قشم نیز این اتفاق در حال رخ دادن است اما سرعت آن نسبت به سایر شهرها پایین می باشد. وجود سازهای اصیل ایرانی همچون بربط در موسیقی قشم نشان از با سابقه بودن این موسیقی می باشد و همچنین بسیاری دیگر سازها نیز ارمغانی از آفریقا می باشد که این پژوهش به بررسی و تجزیه و تحلیل این مطالب می پردازد و ضمن ارایه گزارشی از موسیقی قشم و هرمزگان ، به مستندنگاری سازها و ارایه توضیحات در خصوص سازها و نحوه نواختن آنها می پردازد. اهمیت موسیقی و جایگاه بالای موسیقی در قشم و نبود پژوهشی در این زمینه ، نگارندگان را برآن داشت تا با کمک استاد بزرگوار جناب آقای دکتر دشتی زاده ضمن بررسی کتب مختلف ، مطالب مربوط به موسیقی را از آنها را نطق برداری نموده و با حضور در جمع نوازندگان و مراسم های سنتی در روستاهای جزیره و مستند نگاری سازها ، علاوه بر تحقیق کتابخانه ای پژوهشی میدانی نیز انجام دهند. در پایان نگارندگان از جناب آقای دکتر دشتی زاده و آقایان حسن عتوک نوازنده جفتی استاد محمد رفیع اشعری سازنده و نوازنده عود کمال تشکر و قدردانی دارد.

واژه های کلیدی : قشم - موسیقی - جفتی - بربط

*گروه جامعه شناسی ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس . هرمزگان ، ایران.

مقدمه

هنر به عنوان یکی از مولفه های بارز هر فرهنگ و جامعه می باشد. در طی طول قرون گذشته ، موسیقی به عنوان یک از بارزترین عناصر هنر و فرهنگ یک جامعه است.

قشم جزیره ای آرام و زیبا که علاوه بر داشتن طبیعتی بکر و زیبا ، دارای فرهنگی سنتی و ماندگار است. موسیقی قشم به عنوان یکی از ماندگارترین موسیقی استان بوده که تا به اکنون شکل سنتی خود را حفظ نموده است.

دنیای مدرنیته امروز که در تمام جنبه های زندگی افراد جوامع وارد شده و فرهنگ سنتی آنها را کمرنگ می کند ، در قشم نیز این اتفاق در حال رخ دادن است اما سرعت آن نسبت به سایر شهرها پایین می باشد.

وجود سازهای اصیل ایرانی همچون بریط در موسیقی قشم نشان از با سابقه بودن این موسیقی می باشد و همچنین بسیاری دیگر سازها نیز ارمغانی از آفریقا می باشد که این پژوهش به بررسی و تجزیه و تحلیل این مطالب می پردازد و ضمن ارایه گزارشی از موسیقی قشم و هرمزگان ، به مستندنگاری سازها و ارایه توضیحات در خصوص سازها و نحوه نواختن آنها می پردازد.

اهمیت موسیقی و جایگاه بالای موسیقی در قشم و نبود پژوهشی در این زمینه ، نگارندگان را بر آن داشت تا با کمک استاد بزرگوار جناب آقای دکتر دشتی زاده ضمن بررسی کتب مختلف ، مطالب مربوط به موسیقی را از آنها را نطق برداری نموده و با حضور در جمع نوازندگان و مراسم های سنتی در روستاهای جزیره و مستند نگاری سازها ، علاوه بر تحقیق کتابخانه ای پژوهشی میدانی نیز انجام دهند. در پایان نگارندگان از جناب آقای دکتر دشتی زاده و آقایان حسن عتوک نوازنده جفتی استاد محمد رفیع اشعری سازنده و نوازنده عود کمال تشکر و قدردانی دارد.

توضیحی در خصوص "قشم" (Qeshm)

قشم نام جزیره و نام شهر بندری جزیره در آبهای خلیج فارس است. این جزیره در منابع اسلامی تا حدود سده دوم هجری به نام های کاروان، بنی کاروان و لافت شهرت داشته است. مسعودی در مروج الذهب به نوشته ای از اوایل سده چهارم در شرح جزایر خلیج فارس چنین می نویسد: از آن جمله جزیره لافت است که آن را بنی کاروان می گویند. در ادامه چنین می نویسد: اندر آن شهری خرم است. مردم آن را لافت خوانند و این جزیره برابر پارس است. دمشق در نخبه الدهر در سده هشتم هجری آن را بنی کاروان و لافت می خواند و آن را آباد توصیف می کند. از دوره صفویه (۹۰۷-۱۱۴۸ ق) نام قشم و گویش سواحل نشینانش کشم (Keshm) و در میان اعراب به جزیره الطویله و در میان فارسی ها به جزیره دراز معروف بوده است. برخی نام قدیمی قشم کیش می دانند و آن را قیس می نامیدند. چون این جزیره شبیه ترکش و تیر دان است آن را کیش نامیدند. در برهان قاطع کیش نام شهری در جزیره ای مشهور به هرمز آمده و در وجه تسمیه آن چنین آمده است: چون بر بلندای اطراف هرموز بر می آیند، مانند کیش که ترکش باشد به نظر می آید. آند راج نام این جزیره را کیش و همان جزیره دراز خوانده است. اعتماد السلطنه در همراه البلدان اینگونه از جزیره یاد می کند که: جزیره قشم یا کیش که آن را باسعیدو هم می خوانند چون ترکش یعنی جعبه تیر است و در فارسی به آن کیش می گویند (بلوکباشی، ۱۳۷۹: ۱۰).

موقعیت جغرافیایی قشم

جزیره قشم نزدیک به تنگه هرمز در ۵۶ درجه و ۱۶ دقیقه شرقی و ۲۶ درجه و ۵۷ دقیقه شمالی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد که بزرگترین جزیره دریای پارس بوده و در ۲۲ کیلومتری بندرعباس طوری واقع شده است که سرش به سمت خاوری و دم آن به سمت باختری می باشد. این جزیره ۱۱۵ کیلومتر طول و عرض آن در بیشترین نقطه ۳۵ کیلومتر و در کمترین نقطه ۱۰ کیلومتر می باشد. مساحت کلی جزیره ۱۶۲۸ کیلومتر مربع بوده و دارای سه جزیره دیگر به نام های هرمز، هنگام و لارک بوده و در کل جزیره دو بخش مرکزی و شهاب وجود دارد (همان: ۱۲).

بنا بر افسانه ای از قول یک مورخ یونانی به نام آتارخیدوس تاریخ نگار و جغرافیدان پیش از میلاد، در نوشته ای به سال ۱۱۳ پ.م چنین نقل می کند: نخستین کسی که به جزیره ای در خلیج فارس (که رخی آن را همین جزیره

قشم کنونی دانسته اند) پا نهاد مردی به نام اریتراس یا ارتیره ، از دامداران و ثروت مندان بزرگ ایران در حکومت ماد(۷۰۱ یا ۷۰۸ تا ۵۵۰ پ.م) بوده است(همان: ۲۲).

گروهی معتقدند که نخستین گروه های قومی در این جزیره در دوره هخامنشیان بوده اند(همان: ۲۳).

در دوره ساسانیان این جزیره آباد بود و پس از فتح مسلمانان صدر اسلام ، اعراب وارد این جزیره شدند. مسعودی در مروج الذهب می نویسد : قشم به دست عمرو بن عاص فتح گشوده شد(همان: ۲۴).

این توضیحی مختصر و کوتاه در خصوص کل جزیره قشم بود اما اکنون با توجه به اینکه قسمتی از پژوهش مذکور در روستای تمبان صورت گرفته ، ابتدا به معرفی این روستا می پردازیم.

تنبان (Tonban)

روستای تنبان (Tonban) یا تیان (Teyan) یا تمبان (Tomban) با ۲۴۰ خانوار و ۱۱۵۰ نفر جمعیت در ۵۷ کیلومتری غرب جزیره واقع شده است. فاصله آن از دریا از سمت جنوب سه کیلومتر می باشد که در قسمت جنوبی این روستا جزیره هنگام ، شمال به روستای کورزین و از غرب به شهرک پرواز و کوه ها و تپه های منتهی به روستای دهخدا و روستای نقاشه و از شرق به فرودگاه بین المللی و تپه ها و کوه های منتهی به روستای گربدان می رسد و این روستا در مجاورت فرودگاه بین المللی و در مسیر جاده اصلی قشم - باسعیدو واقع شده است. مردم این روستا اهل سنت و شافعی مذهب هستند(دهیاری تنبان).

نگاهی به موسیقی هرمزگان و قشم

دو بیتی ها و ترانه های باقی مانده در منطقه بیشتر متعلق به دوره پهلوی باستان است و موسیقی و آلات موسیقی منطقه نیز بیشتر ریشه ای آفریقایی دارد(افشار، ۱۳۷۸: ۳۲۷).

Athens

آفریقایی ها که بیشتر برده و یا مهاجران بودند در کل استان و در جزیره قشم نیز ساکن بودند و آنها شب ها برای کاستن غم و رنج خود ، به سنت سرزمین مادری خودشان می نواختند و می خواندند. اندک اندک این موسیقی از محیط جدید الهام گرفت و موسیقی هرمزگان متولد شد. گروهی باور دارند که موسیقی هرمزگان همان موسیقی آفریقایی هست ، اما قول راجع آن است که این موسیقی الهام گرفته موسیقی آفریقایی می باشد. نخستین ساز را لیوا می گفتند. لیوا شامل دهل های بزرگ و گونه ای از ساز بادی بوده است (همان).

سبالو نوعی موسیقی رایج در استان است که خوانندگان به صورت دایره وار کنار هم می نشینند و اجرا می کنند. خوانندگان با اجرای این موسیقی شانه های خودشان را به طرف راست و چپ حرکت می دهند. این نوع موسیقی ریشه ای آفریقایی دارد. نوع دیگر موسیقی رایج یزله است که به وسیله خوانندگان غیر حرفه ای اجرا می شود و فقط با دست زدن همراه است و در این موسیقی فقط ملودی اهمیت فراوانی دارد و توجه چندانی به متن نمی شود (زنده دل ، ۱۳۷۷:۱۱۵).

به دلیل تفاوت های فراوان در گویش و لهجه های مختلف در استان هرمزگان ، صدای سازها نیز متفاوت بوده و با یکدیگر فرق می کند. به طور مثال ساز جفتی (Jofti) - که در ادامه به طور مفصل توضیح داده می شود - در لنگه دارای ۶ جفت سوراخ و در میناب دارای هفت جفت سوراخ بوده که در تغییر صدای آهنگ بسیار موثر است.

موسیقی در قشم از قدمت بالایی برخوردار است به طوریکه در ماهنامه قشم در دی ۸۲ نوشته شده بود که قشم استعداد لازم را به منظور تبدیل شدن به یک قطب موسیقی در جنوب کشور دارد.

ادوات رایج موسیقی در قشم

سمع Sama (دایره)

همان دف یا دایره است که سطح کوبشی آن از پوست دباغی شده بز تهیه شده که به طول دایره ای از چوب متصل می شود تا در حین نواختن بتوان ریتم و سیقی را عوض کرد. در یک گروه موسیقی حداقل یه سمع زن وجود دارد (فلسفی ، ۱۳۷۹:۴۱۴).

افشار سیستانی در خصوص سمع می نویسد : این ساز در مراسم مولود خوانی و زار به کار می رود (افشار، ۱۳۷۸:۲۳۶).

دهل Dohol

طبل بزرگی است که در سه اندازه وجود دارد:

- گپ دهل Gap dohol : دهل بزرگی است که در گویش محلی به آن سر Sar می گویند.
- دهل متوسط که در گویش محلی به آن سایر Sayer می گویند
- دهل محلی که در گویش محلی کسر Kaser می گویند.

نوع ساز کوبه ای یا ضربی است و بدنه آن از جنس کنده درختان انبه ، گز Gaz و کنار تهیه می شود و برای اولین بار این ساز از افریقا آمده است و دو طرفش پوست دباغی شده کشیده شده است که از طرفی پوست گاو و از طرفی پوست بز می باشد. با چوب درخت خرما ، قسمت پوست گاو و با دست قسمت پوست بز را می زنند. معمولاً در یک گروه موسیقی از هر کدام از دهل ها ، یک نوع وجود دارد (فلسفی ، ۱۳۷۹:۴۱۵).

کسر Kaser

دهل کوچکی است که دو طرفش پوست بوده و معمولاً از یک طرف با ضربات دست نواخته می شود و آوای زیری دارد و مابین دهل بزرگ و متوسط آوا را حفظ می کند (همان).

پپیه Pipa

این ساز نیز از نظر شکل ظاهری مانند دهل است. با ضربات چوب نواخته می شود و حفاصل دهل بزرگ و کسر قرار می گیرد (همان).

توس Tus

همان سنج است اما در اندازه ی کوچکتری در قطر ۲۰ سانت و از فلز برنج یا برنز ساخته شده است. بر اثر برخورد دو سطح سنج بایکدیگر نوایی شنیده می شود و معمولا در پایان هر دو بیتی یکبار کوبیده می شود (همان ۴۱۶).

جفتی Gofti

دو نی یا دو کلم می باشند که با یکدیگر متصل شده و سوراخ های متعددی دارند در لنگه دارای ۶ جفت سوراخ و در میناب دارای هفت جفت سوراخ بوده که در تغییر صدای آهنگ بسیار موثر است. در قشم این نوع ساز در مجالس عروسی بسیار کاربرد دارد.

تنبوره یا تمبوره Tambura /Tanbura

نوعی ساز زهی مانند چنگ است که قسمتهای زه آن از روده آهو و تنه چوبی آن از درخت گز است و با استفاده از قطعه ای فلزی به نام زخمه با ضربات آرام نواخته می شود و مهم ترین ادوات موسیقی زار است و فقط توسط بابا زار یا ماما زار نواخته می شود. قبل از شروع باید مقداری گشته جلوی آن سوزانده شود و سپس به آرامی بابا یا ماما زار با حرکات ریتمیک شروع به نواختن آن می کند (همان ۴۱۶).

این ساز کاسه ای بزرگ دارد و روی آن با پوست کلفتی کشیده شده است و دو چوب از طرف کاسه ساز به بالا رفته و چوب سومی روی دو شاخ دیگر قرار می گیرد و مثلثی با دو ضلع درست می کند. بین چوب سوم و کاسه ساز ۶ زه کشیده می شود و معمولا تنبوره ها با بالشتک هایی که به صورت رشته به هم دوخته شده زینت می دهند. معمولا تنبوره با یک تکه از شاخ گاو نواخته می شود (نعیمی ، ۱۳۸۶: ۷۸).

عود Ood

این ساز که همان ساز اصیل ایرانی بربط **Barbat** می باشد ، سالها از ایران دور افتاده و اکنون به ایران برگشته است. عود اسم عربی این ساز بوده و معمولا گفته می شود اسم نوعی چوب می باشد.

این ساز از چوب درخت گردو ، افرا و زیتون ساخته می شود. کاسه ساز با چوب هایی که حالت داده شده اند و بر روی قالب نصب گشته اند و قالب برداشته شده است ، ساخته می شود که چوب ها بهم چسپ زده شده و بعد از

سنباده کردن و لاک کاری و تزیین آن و نصب دسته اصلی سیم ها روی آن نصب می شوند. سیم ها از جنس پلاستیک و برخی دیگر از جنس ابریشم می باشند (ماهنامه ش ۹۹).

در مراسم ازوا که بنا به مناسبت هایی چون تولد پیامبر، اعیاد سلامی (فطر و قربان) و مراسم عروسی برگزار می شود از دهل - کسر - سمع و توس استفاده می شود.

در این پژوهش محقق با دو هنرمند در زمینه موسیقی قشم فعالیت دارند از نزدیک مصاحبه نموده است که فرم مصاحبه ها ضمیمه پژوهش می شود.

فرم مربوط به مصاحبه با " ناصر " نوازنده جفتی

بسمه تعالی

۱- تاریخ بررسی: ۹۰/۸/۲۵ ۲- ساعت: ۱۸:۱۸ دقیقه

۳- مکان بررسی: روستای تمبان (Tomban)

۴- نام مصاحبه کننده: محمد شریفی

مشخصات مصاحبه شونده

۵- نام: حسن عتوک متخلص به ناصر ۶- سن: ۶۵ سال

۷- شغل: صیادی و نواختن ساز

محل سکونت: جزیره قشم - روستای تمبان

مشخصات ساز

۸- نوع: زهی بادی ضرب

۹- نام: جفتی (Jofti)

۱۰- علت نامگذاری: به دلیل قرار گرفتن دو نی در کنار هم آن را جفتی می گویند.

۱۱- نحوه نواختن: قسمت سر ساز را که حدود سه سانتی متر است داخل دهان قرار داده و دست ها بر روی سوراخهای ایجاد شده بر روی بدنه ساز قرار می گیرند و با دم و باز دم های مکرر و بسته و باز شدن سوراخها صدای ساز بیرون می آید.

۱۲- طرز ساخت: این ساز که از نی باغی یا به اصطلاح محلی از (کلم باغی) درست شده، ابتدا قسمت وسط و پایین آن را خود نوازنده درست می کند و سپس قسمت اصلی آن یعنی قسمتی که داخل دهن نوازنده قرار می گیرد را اساتید مجرب دیگری می سازند.

۱۳- محل ساخت: میناب - لنگه

۱۴- پیشینه: این ساز را سازی قشمی می دانند که از قدیم در قشم وجود داشته و نواخته شده است.

۱۵- ابعاد: حدوداً ۳۰ سانتی متر طول دارد. ۱۶- وزن تقریبی: حدوداً ۱۵۰ گرم وزن دارد.

۱۷- مکان و زمان نواختن: بیشتر در مراسم عروسی نواخته می شود. همچنین در مراسم هایی که افراد برای گردش به طبیعت می روند و یا قصد دارند ساعاتی را با موسیقی بگذرانند نیز نواخته می شود.

۱۸- سایر توضیحات:

سوراخ های ایجاد شده بر روی بدنه ساز به شکل جفت و کنار هم دیگر می باشند یعنی بر روی هر نی سوراخ هایی حفر شده که زمانی نی ها باهم جفت می شوند سوراخ ها نیز در کنار هم قرار می گیرند. جفتی های ساخته شده در میناب معمولاً ۷ جفت سوراخ یعنی ۱۴ عدد و جفتی های ساخته شده در لنگه ۶ جفت سوراخ یعنی ۱۲ عدد دارند. که این تنها فرق بین جفتی مینابی و جفتی لنگه ای می باشد.

فرم مربوط به مصاحبه با استاد محمد رفیع اشعری عود ساز و عود نواز

بسمه تعالی

۱- تاریخ بررسی: ۹۰/۹/۳   ۲- ساعت: ۱۹:۰۰   ۳- مکان بررسی: شهر قشم

۴- نام مصاحبه کننده: محمد شریفی

مشخصات مصاحبه شونده

۵- نام: محمد رفیع اشعری   ۶- سن: ۴۵ سال   ۷- شغل: عود ساز

محل سکونت: شهر قشم - بازار قدیم

مشخصات ساز

۸- نوع: زهی   بادی   ضربی

۹- نام: عود (Ood)   ۱۰- علت نامگذاری: نام نوعی چوب است که ساز را به وسیله آن می سازند.

۱۱- نحوه نواختن: بر روی پا قرار می گیرد و به وسیله یک شی پلاستیکی که بر روی سیم های ساز کشیده می شود، نواخته می شود.

۱۲- طرز ساخت: ابتدا قالب اولیه آن که شبیه یک نیم دایره است، ساخته می شود و بعد از آن چوب های درخت گردو که قبلا گرم شده و حالت داده شده اند، بر روی قالب قرار می گیرند و بعد قالب برداشته می شود و داخل ساز تهی می ماند و بر روی آن نیم دایره دسته ای نیز نصب می شود که سیم ها روی آن قرار می گیرند و تا قسمت پایین نیم دایره امتداد دارند.

Athens

۱۳- محل ساخت: قشم- در تهران و سایر شهرهای ایران نیز کم و بیش ساخته می شود و در کشورهای عربی نیز ساخته شده و کاربرد دارد.

۱۴- پیشینه: اصل این ساز همان ساز برت (Bar bat) ایرانی می باشد که عربها آن را از ایران برده اند اما دوباره با اسم عود وارد ایران شد.

۱۵- ابعاد: طول کاسه ساز بین ۴۸ تا ۵۳ سانتی متر می باشد که معمول آن ۵۱ سانتی متر است. طول دسته بین ۲۰ تا ۲۱ سانتی متر است که معمول آن ۲۰/۵ سانتی متر است. و عرض کاسه نیز ۳۶ تا ۳۷ سانتی متر است.

۱۶- وزن تقریبی: حدودا یک کیلو و صد گرم

۱۷- مکان و زمان نواختن: در مراسمات عروسی و مجالس شادی نواخته می شود.

۱۸ - سایر توضیحات: کارگاه بسیار کوچک بود و مسئولین چندین بار به او قول داده بودند که مکانی را برای فعالیتش انتخاب نمایند اما این قولها عملی نشد. لازم منطقه آزاد قشم تدابیری اتخاذ نماید تا این هنرمند بزرگ بتواند به راحتی فعالیتش را ادامه دهد.

Athens

جمع بندی و نتیجه گیری

در پایان بحث باید بدین گونه نتیجه گیری نمود که موسیقی جایگاه ویژه ای دارد و در برخی از مراسمات مذهبی همچون ازوا کاربرد دارد.

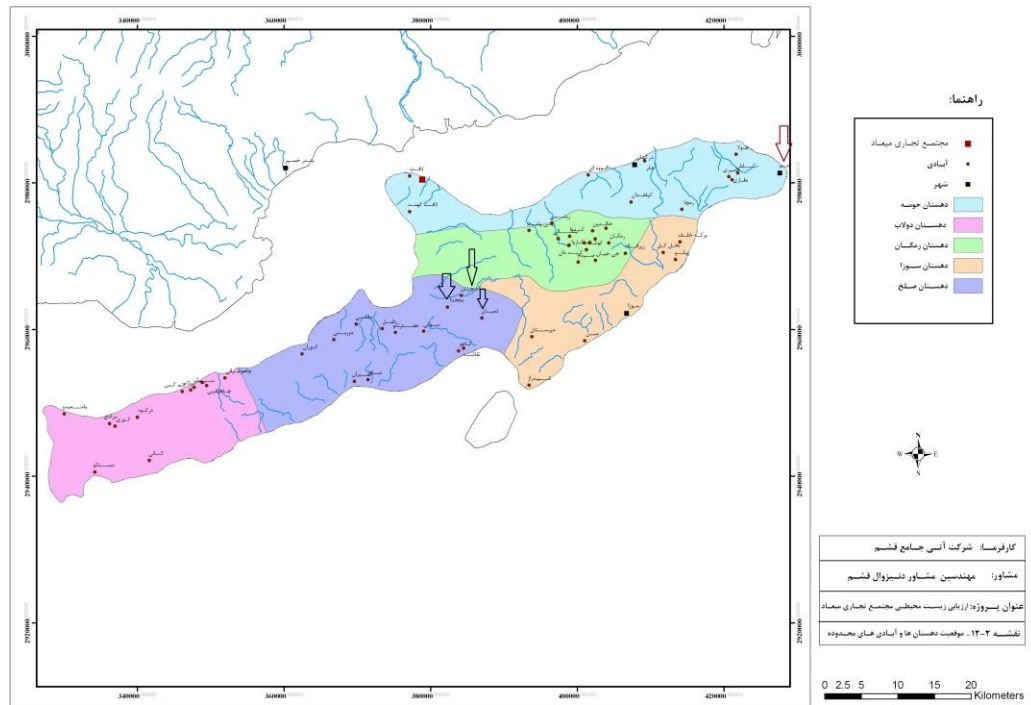
موسیقی قشم بیشتر توسط افراد مسن نواخته می شود همچنین جوانان نیز امروزه با تکیه بر فرهنگ بومی خود نیز به سمت و سوی این موسیقی زیبا می آیند.

آنچه که بسیار حائز اهمیت است این موضوع می باشد که متاسفانه با توجه به پیشرفت های چشمگیر منطقه آزاد قشم ، بر بعد فرهنگی جزیره هیچ گونه سرمایه گذاری نشده و برای هنرمندان و بخصوص جامعه موسیقی قشم زمینه فعالیت فراهم نیست و عمق فاجعه آن است که در کوچه پس کوچه های شهر و روستاهای قشم چه هنرمندان و موسیقی دانان زبده و توانایی همچون استاد اشعری و اشعری هایی دیگر هستند که گمنام مانده اند. نواختن ساز جفتی فقط توسط چند نفر خاص در جزیره انجام می شود که اکثر آنها پیر و مسن هستند یعنی با مرگ آنها هنر ارزشمند این سرزمین به زیر خاک خواهد رفت. امید است که مسئولان زیربط با همت و تلاش جامعه موسیقی قشم را دریابند و بر روی این هنرمندان سرمایه گذاری نمایند تا همچون ستاره ای در آسمان موسیقی ایران و حتی جهان بتابدند و خودنمایی کنند.

سوال اساسی اینجاست با این بی مهری جامعه نسبت به موسیقی در قشم آیا نسل های آینده جزیره ، از این موسیقی زیبا و اصیل بهره ای خواهند برد؟

Athens

نقشه جزیره قشم. مکان هایی که پژوهش مذکور در آنها انجام شده است با فلش مشخص شده است.

Athens

منابع:

- بلوکباشی ، علی ؛ جزیره قشم صدف ناشکافته خلیج فارس. تهران دفتر پژوهشهای فرهنگی ۱۳۷۹.
- افشار سیستانی ، ایرج ؛ شناخت استان هرمزگان (مجموعه ای از تاریخ ، جغرافیا ، آثار باستانی ، جاذبه های جهانگردی شهرستان ها و آداب و رسوم و اقتصاد مردم هرمزگان). انتشارات هیرمند۱۳۷۸.
- زنده دل ، حسن ؛ مجموعه راهنمای جامع ایرانگردی استان هرمزگان .نشر ایران گردان (۱۳۷۷).
- ماهنامه قشم - شماره ۶۶ - تیر ۸۰.
- ماهنامه قشم - شماره ۷۰ - آبان ۸۰.
- ماهنامه قشم - شماره ۹۴ - دی ۸۲.
- ماهنامه قشم - شماره ۹۹ - تیر ۸۳.
- نعیمی ، منصور ؛ فرهنگ جامع هرمزگان . نشر سمبله ۱۳۸۶.
- فلسفی میاب ، علی و دیگران ؛ مردم نگاری شهرستان قشم .مدیریت میراث فرهنگی استان هرمزگان. زمستان ۱۳۷۹.
- دهیاری تمبان - گزارش عملکرد اعضای شورا و دهیاری روستای تمبان. سال ۸۷.

عکس هایی از مراسم ازوا در روستای کورزین و دهخدا

Athens

Athens

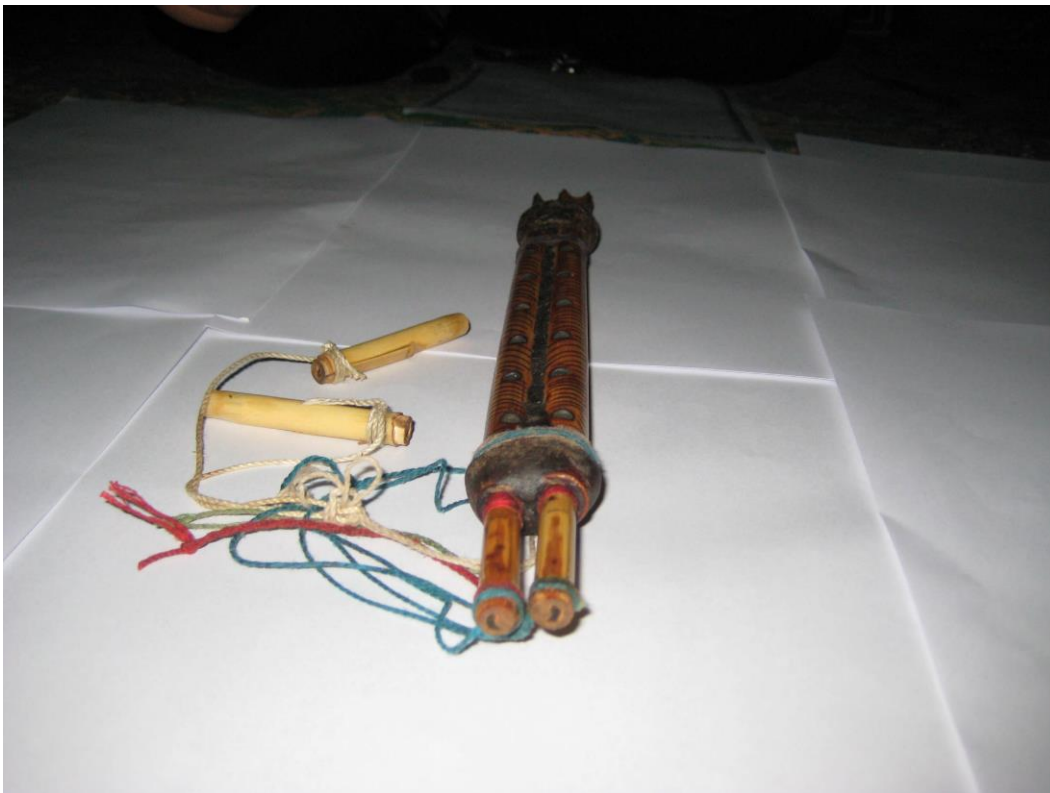
Athens

عکس هایی از ساز جفتی

Athens

حسن عتوک معروف به ناصر. نوازنده جفتی

اولین عود ساخته شده توسط استاد اشعری در سال ۱۳۶۴

محقق در
حال
مصاحبه با

استاد اشعری

کاسه عود بر روی قالب قرار دارد و هنوز از روی قالب برداشته نشده است.